
Joanna Chłosta-Zielonka
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID 0000-0001-8057-1898

Przemiany w przestrzeni literackiej Olsztyna

Funkcje przestrzeni literackiej

Badania nad współczesnym życiem literackim, wchodząc w zakres socjologii literatury, łączą narzędzia dwu dyscyplin – socjologii i literaturoznawstwa – poprzez analizę zarówno dzieł literackich i biografii ich autorów (ich przynależności do miejsca, nurtu, organizacji), jak i wszelkich relacji zachodzących pomiędzy pisarzami a instytucjami życia literackiego: klubami, stowarzyszeniami, związkami, wydawnictwami, bibliotekami itp. Zajmują się ich istnieniem w Internecie (np. blogami, vlogami, profilami na Facebooku) oraz odbiorem twórczości przez czytelników offline i online. Dlatego też za Patrycją Prochera można stwierdzić, że:

Obszar zainteresowania socjologii literatury jest bardzo szeroki. Jedni w centrum stawiają kontekst historyczny, inni pochylają się nad mechanizmami komunikacyjnymi, obiegiem wytworów „świata literatury” czy ideą twórczości. Analizowane są również „obowiązki” literatury – rola, jaką pełni w społeczeństwie i dla społeczeństwa. Szczególnie interesująca wydaje się kwestia tego, kto właściwie ów świat tworzy¹.

¹ P. Prochera, *Literatura w polu. O (nie)zależności współczesnego polskiego pisarstwa w świetle teorii Pierre’a Bourdieu*, „Media. Kultura. Komunikacja Społeczna” 2020, t. 1, nr 16, s. 77–93.

Wymienione zjawiska, choć co prawda w innym kształcie, ale były od XIX wieku przedmiotem uwagi. W XX wieku zainteresowali się nimi neomarksści i poststrukturaliści, do których nawiązał, w wydanej w 1992 roku, a przetłumaczonej na język polski w 2001 roku pracy *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*, Pierre Bourdieu. Zakładał on wyłonienie się dualistycznej struktury tracącego swą autonomiczność pola literackiego, w którym nawet tworzone gatunki literackie są efektem społecznego zapotrzebowania. Bourdieu dowodził, że twórca i jego dzieło zostają wykreowani przez pozostałe ogniwa pola literackiego, czyli także przez sprawujących władzę, istniejący ruch wydawniczy, komentujących twórczość badaczy literatury i krytyków, pochodzenie i status finansowy zarówno samego autora, jak i społeczeństwa, czy nawet – pozycję ekonomiczną państwa².

Współczesne życie literackie to obszar, którego nie można lekceważyć. Odpowiednio zinterpretowane, może kształtować aktualny odbiór tekstów literackich przez czytelniczą publiczność. Należy sobie jednak postawić pytanie: W jaki sposób analizować zjawiska literackie, aby właściwie kierować ich odbiorem? Dobrze byłoby kształcić świadomych edukatorów, tj. osoby, które dysponują uporządkowaną wiedzą na temat historii literatury, potrafią wsłuchać się w jej przemiany i umiejętnie ją komentować. Taką grupą mogliby być studenci kierunków humanistycznych, uczestniczący w zajęciach dydaktycznych o treściach związanych ze współczesnym życiem literackim, czyli głównie studenci filologii polskiej.

Przed laty o umieszczenie w programie studiów polonistycznych, na równych prawach z innymi przedmiotami zajęć o współczesnym życiu literackim, aby przygotować studentów do pełnienia wskazanej wcześniej roli, dopominała się Klaudia Muca³. Jednocześnie wskazywała ona na przydatność metodologii Pierre’a Bourdieu:

Pojęcie pola jest bardzo przydatne w dydaktyce akademickiej. Wskazuje na symboliczną przestrzeń i współwystępowanie w niej różnych podmiotów i zdarzeń oraz na relacje między nimi, na zachodzące na siebie, przenikające się strefy wpływów. Tego rodzaju uporządkowane myślenie o kulturze literackiej pomaga najmłodszym studentom zorientować się, jak działa pole literackie, jakie prawa tym polem rządzą, jaka jest ich własna pozycja w tym polu i w jaki sposób poprzez swoją literaturoznawczą pracę mogą wpływać na kształtowanie się przestrzeni kultury literackiej⁴.

² P. Bourdieu, *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*, przeł. A. Zawadzki, Kraków 2001.

³ K. Muca, *Współczesne życie literackie jako przedmiot akademicki. Problemy dydaktyki i naukowej narracji o kulturze literackiej*, [w:] *Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Toruń 2018.

⁴ Tamże, s. 102.

Bourdieu, analizując głównie XIX-wieczną literaturę francuską w latach 70. XX wieku, nie wziął pod uwagę medium, które zmieniło w XXI wieku strukturę pola literackiego. A przecież:

Współcześnie to pole kulturowe, na którym funkcjonuje literatura, obejmuje także przestrzenie wirtualne, związane z mediami elektronicznymi, nowymi mediami oraz mediami społecznościowymi. Stanowią one ponowoczesny kontekst dla literatury w sieci i literatury sieci, dla adaptacji filmowych, telewizyjnych, teatralnych utworów literackich, gier sieciowych. [...] Zagadnienia te są – przynajmniej częściowo – przedmiotem zainteresowania tak zwanej humanistyki cyfrowej czy ekonomiki mediów oraz zarządzania przemysłami kreatywnymi⁵.

Pole literackie w XXI wieku na skutek rozwoju Internetu zawłaszcza coraz to nowe obszary. Maciej Maryl w publikacji z 2015 roku, zatytułowanej *Życie literackie w sieci*, pisał:

Zmienia się przy tym funkcja instytucji życia literackiego – komunikacja internetowa prowadzi do zmiany roli, jaką pełnią dotychczasowi pośrednicy między nadawcą a odbiorcą – stopniowo stają się oni moderatorami komunikacji (jak choćby w przypadku wspólnot pisarskich). Portale literackie czy blogi krytyczne stają się zwornikami mniejszych wspólnot, animowanych przez odbiorców⁶.

Badacz wymienia trzy główne płaszczyzny takich przemian: konwergencję mediów, cyfrową formę tekstu i komunikację internetową. Pojęcie konwergencji poszerza o różne jej formy: mediamorfozę, remediację i wariantologię – określając tymi terminami ewolucję i współistnienie mediów na scenie komunikacyjnej. To nowe media tworzą dzisiaj obieg literacki, decydują o popularności i nagłaśniają zdarzenia niekoniecznie istotne lub nie zawsze najważniejsze⁷. Na metodologii Maryla opiera się w głównej mierze inna praca z 2018 roku pt. *Współczesne życie literackie*, pod red. Klaudii Mucy i Jakuba Osińskiego. Jej autorzy, komentując niebagatelne znaczenie Internetu dla rozwoju literatury, wskazują m.in. na nowe obiegi literackie w mediach społecznościowych (np. na Facebooku) czy komentują nowe gatunki literackie (*copypasta*).

⁵ A. Ogonowska, *Współczesne strategie badania literatury i pola literackiego... w nowych obiegach medialnych. Produkcja – recepcja – krytyka*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis” FOLIA 305 „Studia de Cultura” 2020, nr 12 (3), s. 82.

⁶ M. Maryl, *Życie literackie w sieci. Pisarze, instytucje i odbiorcy wobec przemian technologicznych*, Warszawa 2015, s. 18.

⁷ Szerzej: M. Maryl, *Życie literackie w sieci...*, s. 19–21.

Postnowoczesne spojrzenie na nowe pole literackie tworzy zupełnie odmienną perspektywę jego opisu. Okazuje się, że o znaczeniu i obecności w obiegu społecznym danego dzieła literackiego decyduje nie jego wartość, ale medialny rozgłos na Facebooku. Zdaniem Adama Pietrygi, Facebook „bardzo wyraźnie wpłynął na kształt życia literackiego. W dużym stopniu zmienił sposób uczestnictwa, poszerzył zakres form aktywnego udziału, otworzył nowe możliwości komunikacyjne w środowisku”⁸. Poza tym Facebook był i nadal jest medium kreującym wizerunek, tj. nadającym i umożliwiającym, jak pisze Pietryga, lepszą komunikację na liniach: autor – czytelnik, autor – autor, czytelnik – czytelnik poprzez zniesienie sztucznego dystansu. Można się z tym częściowo zgodzić, ale też i temu zaprzeczyć. Po kilku latach, w 2025 roku, to medium społecznościowe nie jest już tak aktywne jak przed laty. Dzisiaj większość kontaktów odbywa się w innych wirtualnych miejscach: na Instagramie czy TikToku, a raczej – BookToku, które z kolei uwidaczniają skłonność do skrótowości lub też zastępowania tekstu obrazem. Poza tym tworzenie przez pisarzy, lub osoby opiekujące się ich dorobkiem, opowieści o sobie na łamach mediów społecznościowych w wielu przypadkach to gra z czytelnikami. A ci ostatni chętnie dają się w nią wciągnąć, skracając dystans, „zaprzyjaźniając” się z pisarzami i składając im często nieprzynależne hołdy.

W tej sytuacji dochodzi do zjawiska konstruowania pola literackiego w rozumieniu Pierre’a Bourdieu. Pole to w świecie rzeczywistym nie istnieje, bowiem publikowane na Facebooku czy w innych miejscach w Internecie komentarze lub opinie docierają tylko do wybranych odbiorców, przez co nie tworzą realnej publiczności tekstów literackich. Może nawet tak się zdarzyć, że w ogóle nie są przez tę publiczność, uczestniczącą w komentowaniu, czytane. To zjawisko domagałoby się jednak szczegółowych badań i postawiona teza pozostaje w sferze przypuszczeń i domniemań.

Ramy przestrzeni literackiej w Olsztynie

Opieranie działalności instytucji zajmującej się życiem literackim tylko na Internecie prowadzi do uproszczeń w ocenie, a przede wszystkim przeszkadza w interpretowaniu i oddziaływaniu tekstów literackich. Zwłaszcza w nie tak dużych miastach, a do nich zalicza się Olsztyn z około 180 tys. mieszkańców, wpływ na czytelników opinii i komentarzy, zawartych w internetowych wpisach zarówno pisarzy, jak i gości, jest niewielki. Dzisiaj teza Adama Pietrygi z 2018 roku mówiąca o coraz większej roli Facebooka w środowisku literackim nie sprawdza się, choć oczywiście tutejsi pisarze mają swoje osobiste

⁸ A. Pietryga, *Rola Facebooka w życiu literackim*, [w:] *Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Toruń 2018, s. 39.

profile facebookowe, niektórzy prowadzą blogi⁹ i publikują na nich informacje o sobie i komentują – czasem – utwory kolegów. Nie wchodząc w szczególności, ma to jednak marginalny wpływ na odbiór literatury w Olsztynie.

Z jednej strony w stolicy regionu Warmii i Mazur pisarze rozwijają swoją twórczość i działa cała infrastruktura życia literackiego: wydawane są książki (często dotowane przez państwowe instytucje), funkcjonują dwa związki literackie i klub młodych pisarzy. Z drugiej strony ocena osiągnięć pisarzy nie jest poddawana merytorycznej krytyce literackiej. W Olsztynie wychodzi stale tylko jedno pismo kulturalno-literackie (kwartalnik przechodzący w półrocznik) – „Variart” i jeden nieregularnik – „Papierówka”, na łamach których mogłyby ukazywać się recenzje czy szersze szkice na temat wydarzeń literackich. Pozostałe oceny pojawiają się w ogólnopolskich gazetach albo w docierających do niewielkiego grona odbiorców, naukowych wypowiedziach olsztyńskich akademików¹⁰.

W Olsztynie brakuje forum do dyskusji o literaturze, choć istnieje kilka instytucji, które przyczyniają się do tworzenia życia literackiego poprzez organizowanie promocji książek i spotkań z pisarzami. Są to głównie olsztyńskie biblioteki (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Miejska Biblioteka Publiczna), Fundacja „Borussia”, Miejski Ośrodek Kultury, Instytut Północny – wcześniej Ośrodek Badań Naukowych, Olsztyńska Książnica, Radio Olsztyn¹¹ i Radio UWM FM¹², a także czasami Wydział Humanistyczny UWM w Olsztynie¹³. Odnosi się jednak wrażenie, że panuje w koordynacji tego

⁹ Nie jest ich wiele, a te istniejące nie są prowadzone regularnie. Do aktywnych blogowiczów można zaliczyć Tomasza Białkowskiego (<https://tomaszbialkowski.blogspot.com/>) i Bożenę Krackowską (<https://malachitowylas.blogspot.com/>). Przed laty blog prowadził też Mariusz Sieniewicz (<https://mariuszsieniewicz.blogspot.com/>), a Piotr Siwecki wydawał internetowe czasopismo – *minimalbooks*.

¹⁰ W popularyzacji i naukowym opracowaniu wiedzy o literaturze autorów z Warmii i Mazur ważną funkcję pełni naukowe pismo „*Prace Literaturoznawcze*”. Od pierwszego rocznika, tj. od 2013 roku, prowadzi ono stałą rubrykę pt. *Tematy Regionalne*, w której publikuje kilka tekstów na ww. tematy.

¹¹ Dzięki współpracy humanistów z Radiem Olsztyn badacze literatury współtworzyli audycje: *Kanon Literatury Polskiej*, *Filary Literatury Polskiej*, *Na Papierze* i w *Eterze*, a także *Biały Kruk*.

¹² W radiu UWM FM emitowana jest *Kortowska Audycja Literacka* Radia UWM FM prowadzona przez Martę Wiśniewską i Martę Wróblewską. Oprócz rozmów o książkach z uniwersyteckimi literaturoznawcami do radiowego studia zapraszani są literaci. W roku 2024 byli to np. Daniel Odija, Mikołaj Grynberg, Ishbel Szatrawska, Tomasz Raczek i Wojciech Jagielski.

¹³ W latach 2010–2012 na Wydziale Humanistycznym UWM „Kortowskie spotkania z literaturą”, pod patronatem ówczesnego rektora prof. Józefa Górniewicza, koordynowali prof. Sławomir Buryła i prof. Bernadetta Darska, którzy sprowadzili do Olsztyna kilkunastu znanych pisarzy i badaczy literatury. W latach 2015–2019, z okazji Dnia Języka

rodzaju imprez duży chaos, gdyż obok ważnych literackich dokonań hołubi się literaturę o niskich wartościach artystycznych. W spotkaniach z pisarzami z Olsztyna bierze zwykle udział niewielka grupa osób, w odróżnieniu od tłumów przybywających na spotkania z autorami utytułowanymi i rozpoznawalnymi. Ten mechanizm promocji nie pomaga tutejszym pisarzom zrzeszonym w stowarzyszeniach i związkach, o których istnieniu niewielu mieszkańców Olsztyna i regionu słyszało, gdyż z różnych powodów, w tym zapewne finansowych, ich działalność jest mało widoczna, a wydawane przez nich książki nie skupiają uwagi krytyki literackiej w Polsce.

Celem niniejszego artykułu będzie próba przedstawienia pola literackiego olsztyńskiego środowiska. Przy okazji wskazane zostaną mechanizmy utrudniające jego działanie, takie jak brak koordynacji pracy związków literackich i brak czasopisma literackiego, które decydowałoby o odbiorze i weryfikowałoby pospieszne sądy zawarte w krótkich postach i relacjach.

Dwie organizacje pisarzy

Rozważania o aktualnym olsztyńskim środowisku literackim należy zacząć od wprowadzenia na temat tutejszego życia literackiego, które rozwinęło się w stolicy Warmii i Mazur po 1945 roku, a właściwie dużo później, bo dopiero po utworzeniu w 1955 roku Olsztyńskiego Oddziału Związku Literatów Polskich (ukonstytuował się on w czasie trwających w Olsztynie Dni Literatury, w dniach 14 i 15 lipca). Aktywna działalność ZLP w Olsztynie przejawiająca się w organizowaniu zjazdów, spotkań i prelekcji z czytelnikami w Olsztynie i regionie, publikowaniu książek, recenzji, redagowaniu czasopism, inicjowaniu klubów młodych i wielu jeszcze innych inicjatyw została już opisana i wynika z niej, że pisarze podporządkowywali swoje życie osobiste działaniom publicznym¹⁴. Inicjatywę Związku wspierały: Stowarzyszenie „Pojezierze” oraz pismo „Warmia i Mazury” ukazujące się od 1955 do 1991 roku.

Po przełomie roku 1989 w Olsztynie, tak jak w całym kraju, zaczęły działać równolegle dwa oddziały związków pisarzy. Prezesami „starego” Związku Literatów Polskich (ZLP) byli pisarze z niemałym stażem, wywodzący się z PRL-u: Stefan Połom (1990–1996) i, do 2015 roku, Józef Jacek Rojek (1996–2015). Do tego czasu współistniał w mieście jednocześnie, w raczej pozytywnej atmosferze i współpracy, olsztyński oddział Stowarzyszenia

Ojczystego, poloniści zapraszali jednorazowo znanych pisarzy do wygłoszenia wykładów otwartych. Od 2024 rozpoczął się cykl pod tytułem „Spotkania z literaturą na Humanistycznym”, prowadzony przez Joannę Szydłowską i Joannę Chłostę-Zielonkę, w ramach którego zapraszani są pisarze z regionu i nie tylko.

¹⁴ Szerzej: J. Chłosta-Zielonka, *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, Olsztyn 2010.

Pisarzy Polskich, który uformował się tutaj w 1996 roku, a jego pierwszym prezesem był do 2005 roku literaturoznawca i poeta Zbigniew Chojnowski. Następnie funkcję prezesa piastowała nauczycielka i poetka Alicja Bykowska-Salczyńska (2005–2013), a od 2014 do dzisiaj prezesem jest literaturoznawca, poeta i tłumacz Krzysztof Szatravski. Świadectwem jego działalności były i są wydawane corocznie książki. Przez lata były to głównie tomiki poezji członków SPP (m.in. Piotra Burczyka, Marka Barańskiego, Kazimierza Brakonieckiego, Alicji Bykowskiej-Salczyńskiej, Zbigniewa Chojnowskiego, Piotra Gwiazdy, Jacka Krawczyka, Piotra Piaszczyńskiego, Krzysztofa Szatravskiego, Andrzeja Wojciechowskiego), ale w 2022 ukazała się powieść Tomasza Białkowskiego *Lekkie objawy życia*, a w 2024 – dramat tego autora pt. *Podbój*. Oprócz tego co roku wydawane są *Almanachy*, prezentujące wybrane utwory autorów należących do SPP. Krzysztof Szatravski zainicjował też w 2014 roku wydawanie serii skierowanej do młodych autorów. Ostatni tom „młodych” ukazał się jednak w 2018 – była to książka Malwiny Banach *300 dni bez psychiatry*. W odróżnieniu od tzw. „starego” związku młodzi literaci mają swoją stronę internetową, na której odnotowują wydarzenia związane z promocjami książek i dokonaniem członków. Ich wykaz rejestruje jednak twórców z dużym stażem¹⁵, głównie poetów mieszkających w różnych regionach Warmii i Mazur. Średnia wieku jest dość wysoka, a do związku nie dołączają młodzi twórcy, co świadczy o starzeniu się tego grona, a także o hermetyczności i zamknięciu na rozwój. Pisarze organizują swoim członkom jubileusze i promocje książek. Działają we własnym kręgu.

Inne są losy oddziału ZLP. Po przerwie, od 2019 roku do dzisiaj na stanowisku prezesa trwa Andrzej Cieślak (rocznik 1946). Ten literat o szerzej nieznanym dorobku¹⁶, próbując zreformować oddział związku, doprowadził do wielu konfliktów, w konsekwencji których niektórzy pisarze odeszli z organizacji, a na ich miejsce zostali wprowadzeni inni, prawie nieznanymi, np. Katarzyna Koziorowska (rocznik 1990) autorka dwudziestu książek: tomików poezji i jednocześnie prozy *science fiction*.

¹⁵ Członkami Olsztyńskiego Oddziału Stowarzyszenia Pisarzy Polskich na początku 2025 roku byli: Marek Barański, Tomasz Białkowski, Beata Bronakowska, Piotr Burczyk, Alicja Bykowska-Salczyńska, Zbigniew Chojnowski, Zbigniew Fałtynowicz, Jan Jastrzębski, Wojciech Kass, Waldemar Kontewicz, Włodzimierz Kowalewski, Piotr Piaszczyński, Jan Pietrzyk, Mariusz Sieniewicz, Piotr Siwecki, Mirosław Słapik, Kazimierz Sopuch, Krzysztof D. Szatravski, Andrzej Wojciechowski. W poprzednich latach szeregi SPP opuścili Tamara Bołdak-Janowska i Kazimierz Brakoniecki.

¹⁶ Jego biogram w internetowym Leksykonie Kultury Warmii i Mazur dowodzi, że nigdy pisarzem nie był, a raczej próbował sił jako artysta estradowy: http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Andrzej_Cie%C5%9Bla

W 2023 roku oddział ZLP, jak podawał prezes Cieślak, liczył 13 członków¹⁷. Rok później liczba wzrosła do 18 twórców, ale w zmienionym już składzie.

Oddział nie ma własnej strony internetowej, a jego prezes sam prowadzi media społecznościowe związku. Wyłania się z tego raczej mało wartościowy obraz jego działalności, o niewielkim znaczeniu dla rozwoju życia literackiego miasta. Ponieważ prezes stara się, aby ten wizerunek zmienić, w 2021 roku wydał redagowaną przez siebie publikację pt. *Kłobukiem po Warmii i Mazurach*. Książka nie ma spisu treści, przypisów, bibliografii, ale zawiera nieskończoną ilość faktów skopiowanych z różnych źródeł. Przypomina dzieło literackie, wg określenia Zenona Fejfera, ale nim nie jest. Dobór opisanych w niej sylwetek literatów jest przypadkowy, chaotyczny, nieproporcjonalny w stosunku do ich dorobku, na niekorzyść tych znaczniejszych. Wyjątkowo nieetycznym fragmentem tej publikacji jest przytoczenie prywatnej korespondencji mailowej między prezesem ZG ZLP Markiem Wawrzkiwiczem a Cieślakiem. Dowiadujemy się z niej, że olsztyński prezes chciał połączyć dwa największe polskie związki literatów ZLP i SPP, dlatego bez wiedzy i zgody Zarządu wystosował listy do 400 literatów w Polsce.

Można zaryzykować tezę, że mimo istnienia w Olsztynie dwóch wspomnianych związków, najaktywniej działającą organizacją na rzecz propagowania kultury literackiej w mieście jest powołana w Olsztynie w 1990 roku z inicjatywy kilkunastu olsztyńskich humanistów, Wspólnota Kulturowa „Borussia”¹⁸, aktualnie nosząca miano Fundacji „Borussia”, na czele z Kornelią Kurowską. W momencie jej utworzenia przewodniczącym został poeta Kazimierz Brakoniecki, od 1991 roku także redaktor naczelny pisma „Borussia” ukazującego się z podtytułem „Kultura – Historia – Literatura”. Brakonieckiego zastąpił na tym stanowisku w 1998 roku Robert Traba. „Borussia” ma za sobą znakomity okres wydawniczy, bo oprócz wydawania przez 27 lat do 2017 nieregularnika „Borussia”, drukowano tutaj kilkadziesiąt książek: prozy,

¹⁷ Na profilu facebookowym Olsztyńskiego Oddziału ZLP do 2023 roku widniał następujący skład: Andrzej Cieślak prezes Zarządu, Jerzy Górczyński – wiceprezes, Jerzy Szczudlik – sekretarz Oddziału, Jerzy Sałata – Przewodniczący Sądu Koleżeńskiego; członkowie: Antoni Janowski, Władysław Katarzyński, Bożena Krackowska, Artur Nichthausen, Stefan Połom, Jerzy Sałata, Andrzej Staniszewski, Jerzy Szczudlik i Bolesław Uryn.

¹⁸ Robert Traba w dziesięciolecie „Borussii” wspominał: „Wszystko zaczęło od kilku towarzyskich spotkań w naszym mieszkaniu przy ulicy Żurawskiego 2/26 w Olsztynie. 3 września 1990 r. spotkaliśmy się po raz pierwszy w szerszym gronie. Wtedy też zapadła decyzja o powstaniu towarzystwa i pierwsza myśl założenia własnego pisma. 25 września odbyło się zebranie założycielskie w kaplicy św. Anny zamku olsztyńskiego. Było nas 18. Mieliśmy wiele entuzjazmu i zapału do pracy. Mimo wielu różnic ideowych i wyobrażeń o kształcie przyszłego stowarzyszenia jednego byliśmy pewni: chcieliśmy stworzyć niezależne środowisko kreujące autentyczne, nowe wartości ponad partykularnymi interesami miejscowych instytucji i organizacji” (R. Traba, *W szpagacie*, „Borussia” 2000, nr 22, s. 5).

poezji, esejów itp. wydawnictw, związanych z przeszłością i teraźniejszością regionu. W pierwszym numerze odnaleźć można deklarację ideową grupy:

Istotę naszej działalności wyraża nazwa [...] Odwołujemy się w niej do europejskiej tradycji kulturowej opartej na wartościach personalizmu humanistycznego: świeckiego i chrześcijańskiego. Ziemie między dolną Wisłą a Niemnem, których jesteśmy mieszkańcami, przechodziły zmienne koleje losu, podobnie jak nazwy je określające. „Borussia” jest zlatynizowaną, jedną z pierwotnych nazw tych ziem. Nie odwołujemy się ani nie polemizujemy z wieloletnią tradycją tej nazwy. Jest to nasza niezależna i przekorna odpowiedź wobec stereotypów ideologicznych i historycznych¹⁹.

Redaktorom przyświecała idea stworzenia forum dla propagowania prawdziwej historii Warmii i Mazur: „Chcemy poprzez pełniejsze poznanie regionalnej przeszłości, stosunków politycznych i narodowościowych, wartości kulturalnych i cywilizacyjnych krytycznie i twórczo dążyć do budowania nowej wiedzy, nowej kultury i postaw życiowych właśnie tu na Warmii i Mazurach”²⁰. Odkłamanie historii, zilustrowanie jej wielokulturowości: polsko-niemieckiej, mazursko-warmińskiej i litewsko-ukraińskiej, dążenie do pojednania polsko-niemieckiego nastąpić miało poprzez działania naukowo-badawcze i kulturalne, a więc literackie, krytycznoliterackie, plastyczne i teatralne.

Na temat działalności „Borussii” napisano wiele szkiców, rozdziałów w książkach i artykułów naukowych, pokazując jej kulturotwórcze oddziaływanie. Jak pisał Jakub Knyżewski: „Rozważania o konstruowaniu przez „Borussię” przeszłości regionu należy zamknąć w trzech punktach: konstruowanie historii, odtwarzanie pamięci (odpominanie) oraz interdyscyplinarność”²¹. Najważniejszym celem programu pisma, wielokrotnie prezentowanym przez jego głównych założycieli i redaktorów naczelnych, Kazimierza Brakonieckiego i Roberta Trabę, było zwrócenie uwagi na wielokulturowość regionu dawnych Prus Wschodnich i wynikającą z niego różnorodność wszelkich postaw, poglądów i tradycji, a także traktowanie tej przestrzeni jako pogranicznej, zatem kształtującej tożsamość pograniczności, w której mieści się niejednorodność, wielość i zmienność. Jak pisze Jakub Knyżewski: „Próba pewnej relatywizacji obrazu Prus Wschodnich ma na celu podważenie dotychczas obowiązujących stereotypów i zakorzenienie

¹⁹ K. Brakoniecki, [deklaracja programowa], „Borussia” 1991, nr 1, s. 108.

²⁰ Tamże, s. 108.

²¹ J. Knyżewski, *Konstruowanie historii regionu. Przeszłość i pamięć na łamach olsztyńskiej „Borussii”*, „Kultura i Społeczeństwo” 2011, nr 4, s. 264.

w społeczeństwie nowego, pozytywnego podejścia”²². Kilkadziesiąt numerów pisma poświęconych było realizacji wskazanych wyżej celów, opartych na dwóch filarach. Pierwszym z nich była idea Atlantydy Północy, wspólnoty ludzi, związanych z tą przestrzenią geograficznie i kulturowo przez wieki, drugim – polityka otwartego regionalizmu.

Aktualnie Fundacja „Borussia”, na czele z Kornelią Kurowską, realizuje co roku liczne projekty, których celem jest propagowanie borussianskich idei. Między innymi od 2014 nieprzerwanie do dzisiaj trwa realizacja cyklu edukacyjnych spotkań autorskich i warsztatów dla młodzieży, prezentujących najciekawsze zjawiska w polskiej literaturze współczesnej pod nazwą „Dom Mendelsohna – miejsce na literaturę”. W ramach Festiwalu Mendelsohna odbywają się spotkania z twórcami przywracające pamięć o wielokulturowej historii Warmii i Mazur oraz integrujące współczesnych mieszkańców.

Co z młodymi w Olsztynie?

Wiadomo, że w dbanie o przyszłość literatury jest wpisana idea pomocy młodym autorom i promowania ich twórczości. Pamiętało o tym w swoim czasie – bo aktualnie już nie – SPP, które wydawało serię debiutów. Do przeszłości należy inicjatywa Iwony Łazickiej-Pawlak, autorki opowiadań i animatorki kultury, która już w 1986 roku założyła dla młodych autorów i autorek Olsztyński Klub Literacki, działający przy Miejskim Ośrodku Kultury w Olsztynie, przemianowany później na Klub Literacki Młodych. W 1996 roku młodzi twórcy zadebiutowali w wydawniczej serii pod nazwą *Owocarnia*.

Ukazało się w tej serii kilka tomów – Marty Syrwid, Marcina Cieleckiego, Piotra Makowskiego, Mileny Piskorskiej. W zasadzie były to arkusze poetyckie, z wyjątkiem „Czkawki” Marty Syrwid, będącej zbiorem opowiadań, zresztą dostrzeżonym od razu w Polsce²³

– pisała o juniorach Łazicka-Pawlak. W latach 90. wyłonili się z Klubu zdolni autorzy i poszli w świat. Mowa tu m.in. o Marcie Syrwid²⁴, Filipie

²² Tamże, s. 268.

²³ I. Łazicka-Pawlak, *To dla nich jest ta impreza*, „VariArt” 2011, nr 2, s. 25.

²⁴ Jako 18-latka wydała zbiór opowiadań *Czkawka* (2005), następnie opublikowała powieści *Zaplecze* (2009) i *Bogactwo* (2013), a także zbiór felietonów wcześniej publikowanych w czasopiśmie „Lampa”, pt. *Koktajl z maku* (2014).

Onichimowskim²⁵, Grzegorzu Giedrysie²⁶ czy Piotrze Makowskim²⁷. W Klubie powstało również pismo krytycznoliterackie „Undergrunt”, redagowane przez Wojciecha i Grzegorza Giedrysów, które – wraz z podjęciem przez nich studiów na UMK – przeniosło adres do Torunia i skupiło wokół siebie tamtejsze środowisko młodoliterackie. W Olsztynie pozostali m.in. Michalina Janyszek i Piotr Siwecki, którzy przejęli schedę po Łazickiej-Pawlak.

W 2013 roku opiekunką utalentowanych młodych autorów została następczyni Łazickiej-Pawlak, poetka i autorka trzech tomów poetyckich, Michalina Janyszek, a od października 2023 roku opiekę nad autorami pełni prozaik i tłumacz, wydawca, Piotr Siwecki. Grupa ma jednak charakter otwarty. Formuła działania Klubu nieco się zmieniła, gdyż w spotkaniach biorą udział zarówno osoby dorosłe, jak i uczniowie olsztyńskich szkół. Większość „klubowiczów” to osoby powiązane także z profilem Olsztyńskiego Klubu Literackiego na Facebooku. Spotykający się raz w tygodniu twórcy przygotowali w 2024 roku papierową wersję zina literackiego pt. „Czytnik”, w którym znalazły się teksty Wojciecha Borkowskiego, Iwony Krasowskiej, Pauli Pachnik, Emilii Sypniewskiej, Filipa Solisa, Pawła Dudy, Doroty Sagan, Franemka (Franciszek Hebal), Mileny Średzińskiej, Adama Siwołowskiego, Piotra Parulskiego, Joanny Budzyńskiej.

Warto wspomnieć, że w Olsztynie istniała przez kilka lat, od roku 2008, grupa Olsztyn Wschodni składająca się z młodych twórców, którzy wcześniej związani byli z olsztyńską uczelnią i postanowili zjednoczyć siły we wspólnych działaniach. Zamierzali przede wszystkim organizować imprezy poetyckie w wybranym olsztyńskim klubie, organizować konkursy recytatorskie, poetyckie i slamy, pod patronatem Marii Janion i Jacka Dehnela. Z Olsztynem Wschodnim identyfikowali się m.in. Piotr Binkowski, Marta Chyła-Janicka,

²⁵ Filip Onichimowski w 2005 roku zadebiutował zbiorem opowiadań *Zalani*. W 2010 roku, nakładem Wydawnictwa JanKa, ukazała się jego druga książka, tym razem powieść, *Człowiek z Palermo*.

²⁶ Grzegorz Giedrys wydał dwie książki poetyckie: *Wiersze dla dorastających dziewcząt z dobrych domów* i *Debiut*. Jego sztukę *Instant* wystawił Teatr Wiczy w Toruniu, a dramat *Piątek* zaprezentował podczas festiwalu Demoludy zespół Teatru Jaracza w Olsztynie.

²⁷ Piotr Makowski, nowy redaktor polskiej edycji magazynu „Men!s Health”, zadebiutował, jeszcze jako nastolatek, tomikiem poetyckim *Niektórzy mają się lepiej* w serii debiutów *Owocarnia*, wydawanej przez MOK w Olsztynie na początku lat 2000. Po maturze wyjechał do Wrocławia, gdzie podjął studia na Wydziale Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego. Już na Dolnym Śląsku wydał drugi tomik poetycki *Soundtrack*, który ukazał się w serii wydawniczej Fundacji Karpowicza z Wrocławia. Po jego wydaniu zajął się pisaniem opowiadań, które publikował w ogólnopolskich pismach literackich. Jeszcze na studiach związał się zawodowo z polską edycją magazynu „Men!s Health”. M. Krawiel, *Literackie drogi pisarzy z Olsztyna*, <https://kultura.wm.pl/446685,Literackie-drogi-pisarzy-z-Olsztyna.html> (dostęp: 11.09.2024).

Michalina Janyszek, Marta Stachnialek, Michał Krawiel, Krzysztof Kapinos, Krystian Kujawa i Dariusz Szymanowski.

W 2011 roku Iwona Łazicka-Pawlak ponownie wykazała się inicjatywą i zaproponowała nową formę prezentacji poezji i prozy przed publicznością – Rzeźnię Literacką. Występy młodych artystów słowa przybierały różnorodne formy i były oceniane przez publiczność i profesjonalne jury. Pomysłodawcy tej rywalizacji uważała:

Obecność prozy w tym konkursie spowodowała, naturalne moim zdaniem, nawiązanie do dzieła Kurta Vonneguta *Rzeźnia numer pięć*. Ale jest to również nawiązanie do rzezi niewiniątek, bo konkurs zawsze jest w jakimś stopniu rzezią, zawsze są przegrani²⁸.

To spotkanie z twórczością odbywało się co roku przy Miejskim Ośrodku Kultury i składało z etapów prowadzących do wielkiego finału, czyli „rzeźni numer 5”. W jury zasiadali rozpoznawalni w olsztyńskim środowisku twórcy: m.in. Tamara Bołdak-Janowska, Kazimierz Brakoniecki. Ostatnia Rzeźnia, która odbyła się 19 maja 2016 roku, położyła kres tego rodzaju spotkaniom. Wyłonił się bowiem nowy sposób prezentowania twórczości przez młodych tzw. slam poetycki, czyli performatywne prezentowanie poezji. Współorganizatorami olsztyńskich slamów od 2022 roku są Fundacja Wolności Słowa Olgi Żmijewskiej, Olsztyński Klub Literacki z Michalina Janyszek i Piotrem Siweckim na czele. Biorą w nich udział laureaci Ogólnopolskich Mistrzostw Slamu Poetyckiego i debiutanci.

Rola czasopism literackich

Rok 1989 doprowadził do wielu zmian w krajobrazie życia społeczno-kulturalnego, m.in. zaowocował, jak wspomniano, powstaniem oddziału SPP. W Olsztynie doszło wtedy do wydania czasopisma „Wers”, mającego tylko jeden numer. W kolejnych latach powstawały czasopisma „Borussia” (1991–2017), „Teraz My” (1991–1993), „Portret” (1995–2010), „Undergrunt” (1999–), „Warmia i Mazury” (2000–2002). Można było wtedy mówić o rozwoju krytyki literackiej, wymianie krytyczno-literackich spostrzeżeń na publicznym forum.

Aktualnie, w 2024 roku, ukazują się tylko dwa pisma kulturalne: od 2008 kwartalnik „VariArt” i od 2017 nieregularnik „Papierówka”, które starają się sprostać zapotrzebowaniu na intelektualną dyskusję.

Czasopismo kulturalno-literackie „VariArt” powstało w 2008 roku i jest nadal wydawane. Do stycznia 2025 zredagowano 65 numerów tego periodyku.

²⁸ I. Łazicka-Pawlak, *To dla nich jest ta impreza...*, s. 25.

Ukazuje się w formie papierowej i online jako kwartalnik Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie. W pierwszym zespole redakcyjnym znaleźli się pracownicy biblioteki: Marek Samselski, Sylwia Białecka, Izabela Frąckowiak, Iwona Bolińska-Walendzik, Olga Lipnicka, Anita Romulewicz, Waldemar Tychek, Bartosz Świątecki, Adam Cieślak. Zespół przekształcał się wielokrotnie. Jego skład z numeru za rok 2024 to Iwona Bolińska-Walendzik, Joanna Dziekiewicz, Agnieszka Klisz, Urszula Maciąg, Anna Rau, Anita Romulewicz i Karolina Rogóż-Namiotko.

W piśmie przez kilkanaście lat działalności ukształtowały się stałe działy. Szeroko reprezentowana jest twórczość literacka, w której wyróżniono prozę, poezję i dramat. Wśród autorów przeważają twórcy wywodzący się z regionu, ukazywani jednak na tle autorów zagranicznych lub ogólnopolskich. Publikowane są także inne formy artystyczne: aforyzmy, miniatury, felietony, recenzje literackie i muzyczne.

Czasopismo na bieżąco informuje o odbywających się w regionie festiwalach, wernisażach, biennialach, plenerach, konkursach literackich i plastycznych, dniach kultury i wszelkich artystycznych przedsięwzięciach. Omawiane są olsztyńskie imprezy cykliczne, takie jak Spotkania Zamkowe, Rzeźnia Literacka, Dni Kultury Żydowskiej, Wawrzyn Literacki, Przegląd Wydawnictw Regionalnych „MojeTwojeNasze”, a także wszelkie imprezy organizowane przez Miejski Ośrodek Kultury w Olsztynie, Centrum Polsko-Francuskie Côtes d’Armor, Wspólnotę Kulturową „Borussia”, olsztyńskie biblioteki, kluby, towarzystwa naukowe i teatry. Na łamach pisma istnieje Dyskusyjny Klub Książki, Hydeparkan i Galeria ArtDeco. W „VariArt” znalazło się miejsce na omówienie m.in. działalności artystycznej Iławy, Ostródy, Bartoszcza, Działdowa. Pismo prezentuje także dokonania w dziedzinie malarstwa, fotografii i innych sztuk plastycznych. W galerii „VariArtu” zaprezentowano dokonania pojedynczych artystów.

Aktualnie „VariArt” jest jedynym periodykiem rejestrującym i komentującym w tak panoramiczny sposób wydarzenia artystyczne regionu Warmii i Mazur.

Olsztyn doczekał się także swego rodzaju artzinu, nawiązującego do tradycji lat 80., gdy tego rodzaju wydawnictwa należały do trzeciego obiegu. Jego pomysłodawcą był Mariusz Sieniewicz, który zainicjował wydanie pierwszego numeru „Papierówki” w 2017 roku jako zwieńczenie warsztatów literackich prowadzonych przez niego przy Miejskim Ośrodku Kultury w Olsztynie. Wydawano je jako czarno-biały nieregularnik, o niezobowiązującej formie, a do 2022 roku w technice ksero i w małych nakładach, około 300 egzemplarzy. Gdy w maju 2017 roku periodyk ukazał się po raz pierwszy, redakcję stanowili jednocześnie autorzy głównie prozy publikowanej na jego łamach. Byli to: Bożena Chrostowska, Michał Dąbrowski, Karol Fryta, Dariusz Górkiwicz, Agnieszka Kacprzyk (proza), Ada Korzeniewska, Mariusz

Kwiatkowski, Marta Pietraszyn, Karolina Szymańska (poezja), Olga Żmiejewska i Szymon Żyliński. W podobnym składzie zredagowano kolejne numery: w 2017 nr 2, w 2018 nr 3, w 2019 nr 5 i 6, w 2020 nr 7 i 8, w 2022 nr 9. Redakcją numeru siódmego, który ukazał się także online podczas pandemii COVID-19, zajęli się: Karol Fryta – proza; Bożena Chrostowska – poezja; Dariusz Górkwicz – publicystyka; Szymon Żyliński – multimedia; Mariusz Sieniewicz – *el padrino*, Marta Flakowicz-Szczyrba – opieka instytucjonalna. W numerze znalazły się głównie proza, poezja i mini reportaże. W 2022 „Papierówka” zgubiła literę „k” i stała się „Papierową”. Numer dziewiąty został wydrukowany na lepszym papierze i zszyty, a redagował go trzysobowy skład: Bożena Chrostowska, Darek Górkwicz i Szymon Żyliński. Podobnie jak poprzednie numery popularyzował twórczość literacką z przewagą prozy. Ze względu na swoją nieregularność i szczupłą objętość należy go traktować jako efemerydę literacką²⁹.

Stworzenie literackiego periodyku być może przekracza możliwości olsztyńskiego środowiska literackiego i nie chodzi tu tylko o bariery finansowe. Brakuje instytucji, a może raczej osoby, która chciałaby tego trudnego zadania się podjąć.

Nagrody i wyróżnienia jako wyspa ocalenia dla twórców

Nagrody literackie, obok wypowiedzi krytyków i antologii literackich, należą do tzw. wysp ocalenia dla literatury, gdyż promują określone książki i przyciągając uwagę czytelników do naprawdę najlepszych tytułów. Dobrze się więc stało, że w 2005 roku, z inicjatywy Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie oraz Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Czytelniczego zrodził się „Wawrzyn” – Literacka Nagroda Warmii i Mazur. Aby umocnić jej istnienie i nadać znaczenie, objęta została patronatem honorowym przez Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego. W końcu Warmia i Mazury zaczęły mieć narzędzie do wyróżniania i promocji książek o wysokich walorach artystycznych oraz wydawniczych, biograficznie lub tematycznie związanych z regionem. Wartość finansowa nagrody jest raczej symboliczna, sięgająca zaledwie kilku tysięcy złotych, więc nie można jej porównać z prestiżową Nagrodą Nike, której laureat otrzymuje 100 tys. zł, czy Nagrodą Literacką Gdynia o wartości 50 tys. zł. Zwycięzców musi usatysfakcjonować jej wartość symboliczna w postaci laudacji, zainteresowania

²⁹ K. Guzewicz, *Literackie jabłko. O „Papierówce” Miejskiego Ośrodka Kultury, „VariArt”* 2024, nr 1/2, s. 20–21.

mediów i czytelników, a także okolicznościowej statuetki³⁰. Członkami Kapituły Literackiej Nagrody Warmii i Mazur są przedstawiciele różnych środowisk związanych z kulturą: głównie mediów i instytucji zajmujących się obiegiem wydawniczym, jest też wśród nich jeden przedstawiciel środowiska akademickiego. Z tego powodu laureatów nie wybiera grono profesjonalistów, ale raczej – miłośników literatury. W roku 2024 w Kapitułę zasiedli: Robert Lesiński (Radio Olsztyn), Andrzej Marcinkiewicz (były dyrektor Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie), Wojciech Ogrodziński (Radio Olsztyn), dr hab. Joanna Szydłowska, prof. UWM, Adrianna Walendziak (dyrektorka Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie), Joanna Wilengowska (TVP Olsztyn). W pracach Kapituły uczestniczyli także w poprzednich latach Małgorzata Sieniewicz (Literacka Sp. z o.o.), Jarosław Kowalski (TVP3), prof. Beata Tarnowska (2005–2009), prof. Zbigniew Chojnowski (2005–2010) i dr hab. Bernadetta Darska, prof. UWM – poloniści z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego³¹.

Zwycięzcami „Wawrzynu” byli poeci i prozaicy, reportażyści, a także autorzy innych form wypowiedzi. Należy przyznać, że Kapituła z setek zgłoszonych propozycji wybiera zwykle książki zwracające uwagę formą lub tematem, czasem ważne dla regionu czy autora lub po prostu dla rozwoju literatury uniwersalnej. Olsztyńska nagroda mimo niewielkiej gratyfikacji

³⁰ Nagroda przyznawana jest corocznie w dwóch kategoriach: nagroda główna (wynik głosowania Kapituły) oraz nagroda czytelników (wynik głosowania czytelników „Gazety Olsztyńskiej” oraz słuchaczy Radia Olsztyn i widzów olsztyńskiego oddziału Telewizji Polskiej). Od 2008 roku wyróżnienie otrzymują książki za szczególne walory edytorskie i poznawcze. W konkursie biorą udział wydawnictwa wydane w roku poprzedzającym przyznanie nagrody i zgłoszone przez wydawców, dziennikarzy, bibliotekarzy, instytucje kultury lub czytelników nie później niż do 31 stycznia każdego roku. Spośród zgłoszonych książek Kapituła nominuje maksymalnie pięć pozycji. Zdobywca nagrody głównej otrzymuje statuetkę „Wawrzyn”, Akt Nadania „Wawrzynu” oraz nagrodę pieniężną. Autorem koncepcji statuetki jest Kapituła nagrody, zaś wykonawcą Ryszard Burliński – rzeźbiarz i odlewnik ze Szczytna. Wręczenie nagrody głównej podczas uroczystości poprzedza laudacja. Zdobywca nagrody czytelników otrzymuje Dyplom Honorowy „Nagroda Czytelników”, zaś zdobywca wyróżnienia – Dyplom Honorowy „Wyróżnienie za książkę o szczególnych walorach edytorskich i poznawczych”. Kapituła nagrody została powołana na podstawie decyzji dyrektora Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie i uchwały Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Czytelniczego w Olsztynie.

³¹ Na stronie internetowej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie czytamy w regulaminie, że „Patronat honorowy Nagrody sprawuje Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Kapituła chce promować książki mądre, piękne i starannie wydane. Kapituła spośród wydanych w roku ubiegłym książek nominuje do nagrody maksymalnie do pięciu z nich. Nominowane pozycje są następnie prezentowane w mediach, a w wyniku głosowania czytelników »Gazety Olsztyńskiej« i słuchaczy Radia i Telewizji Olsztyn zostanie przyznana jednej z nich »Nagroda czytelników«. Autor wybranej przez Kapitułę książki otrzymuje WAWRZYN (statuetkę) i nagrodę pieniężną”. Szerzej: <https://www.wbp.olsztyn.pl/o-nas/wawrzyn/wawrzyn-regulamin/> (dostęp: 28.11.2024).

finansowej jest dla autorów z regionu dużym wyróżnieniem. Można zaryzykować tezę, że większość z nich ma już ją na swoim koncie. Wciąż jednak są i tacy, którzy o niej marzą.

Od 2009 roku Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich ogłasza Konkurs im. Seweryna Pieniężnego, skierowany do dziennikarzy i publicystów Warmii i Mazur, a także przedstawicieli mediów z innych regionów, którzy w swojej twórczości podejmują tematykę warmińsko-mazurską, mający inspirować do dobrego dziennikarstwa. Wśród laureatów Nagrody Głównej konkursu znaleźli się w latach 2009–2023: Waław Brudek (za 2009), Iwona Trusewicz (za 2010), Adam Krzykowski oraz Wojciech Ogrodziński i Marek Koter (dwie nagrody równorzędne za 2011), Mariusz Borsiak (za 2012), Ewa Mazgal (za 2013), Bożenna Ulewicz (za 2014), Grzegorz Linkowski i Mariusz Korejwo (za 2015), Anna Dawid i Adam Socha (dwie nagrody równorzędne za 2016), Krzysztof Ziemiec i Zenon Żłakowski (dwie nagrody równorzędne za 2017), Grzegorz Kasjaniuk (za 2018), Mariusz Korejwo (za 2019), Agnieszka Porowska (za 2020), Anna Minkiewicz-Zaręba (za 2021), Aleksandra Tchórzewska (za 2022). Trzeba wyraźnie stwierdzić, że konkurs nie wyłonił nigdy dziennikarza, który był autorem książki reportażowej.

Nagrodę Henryka Panasa (1912–1985), wieloletniego redaktora olsztyńskiego miesięcznika „Warmia i Mazury”, współzałożyciela Stowarzyszenia „Pojezierze”, a także autora poczytnej, przetłumaczonej na sześć języków obcych, powieści *Według Judasza. Apokryf*, ustanowił w 2021 roku olsztyński oddział Stowarzyszenia Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej. Do organizatorów konkursu na tę nagrodę w 2022 roku dołączył Związek Literatów Polskich. Choć o nagrodzie informują głośno wszystkie olsztyńskie media i uhonorowanie kandydatów odbywa się na Zamku Kapituły Warmińskiej, dobór kandydatów jest dyskusyjny. W czterech dotychczasowych edycjach nagrody otrzymali: Krzysztof Daukszewicz, urodzony na Warmii poeta, felietonista, bard i satyryk, Aleksander Kwaśniewski, w latach 80. redaktor naczelny „itd” oraz „Sztandaru Młodych”, twórca pierwszego w Polsce pisma komputerowego „Bajtek”, latem mieszkający w swoim domu na zachodnich Mazurach, Waław Radziwinowicz, wieloletni korespondent „Gazety Wyborczej” w Moskwie, założyciel oddziału tej gazety w Olsztynie, znawca spraw rosyjskich, autor kilku książek o naszych wschodnich sąsiadach, a także (w 2024 roku) działacz samorządowy, dziennikarz i publicysta – Wiktor Marek Leyk.

Podsumowanie

Oprócz wymienionych wcześniej kilkudziesięciu członkiń i członków literackich związków w Olsztynie tworzą także pisarze, którzy nie potrzebują ram organizacyjnych, by istnieć. Warto dodać, że również ci należący do

związków, zwłaszcza SPP, nie są do swoich mecenasów specjalnie przywiązani i nie uczestniczą w organizowanych przez nich wydarzeniach. Do tych, którzy omijają struktury, nie należą wcale tylko debiutanci. Wielu pisarzom niepotrzebna jest często przynależność związkowa. Jednym nich jest, niezależny od wszelkich zmian i rewolucji (wystąpił z SPP), poeta Kazimierz Brakoniecki, który w autobiograficznym *Zakładzie biograficznym* napisał:

Mój Olsztyn daleki jest od ideału, jeszcze tak niedawno był miastem lokalnym i obojętnych ludzi, miastem, które nie pozbyło się do końca konserwatywnej katokomuny, młodzi wyjeżdżają stąd za granicę i do większych miast w poszukiwaniu ciekawszej i lepiej płatnej pracy. Ja wytrwałem, powrót do korzeni okazał się potrzebny mojej psychice, wykorzystałem literaturę do autoterapii i rodzi-noterapii, odkryłem w historii XX stulecia skromną, ale prawdziwą rodzinno-universalsną część: jednak to nie miasto kocham, ale konkretnych ludzi³².

To stwierdzenie zdaje się być trafnym podsumowaniem przedstawionego wcześniej krajobrazu olsztyńskiego życia literackiego, któremu brakuje merytorycznej koordynacji, wartościowych działań łączących i wspierających twórcze aktywności, a może po prostu utalentowanych pisarzy. W tej sferze pomóc mogłyby czasopisma literackie, w dzisiejszej rzeczywistości – głównie online, czy też wydawane w dwóch wersjach online i papierowej – ukazujące się regularnie, wspierane finansowo przez organizacje państwowe, ale bez sprawowania na nimi władzy i kontroli (Czy to możliwe?). To one powinny organizować głównonurtowy dyskurs. Ale żeby było o czym pisać, trzeba także wspierać młodych piszących, organizować festiwale, targi książki, dawać nagrody literackie. Cała nadzieja w dydaktyce akademickiej. Tylko nowe pokolenie wykształconych polonistów, a także absolwentów kierunków, na których podczas zajęć mówi się o przemianach w kulturze i życiu literackim oraz żywo o nich dyskutuje, może przyczynić się do tworzenia wartościowych form dyskusji o literaturze. Czy jednak reforma dydaktyki polonistycznej nadąga za zmianami? Píše o tym niezwykle interesująco Klaudia Muca:

W przedstawionych rozważaniach, opierających się na krótkiej, poglądowej ankiecie, istotny jest postulat rozszerzenia zakresu zajęć dotyczących współczesnej kultury literackiej poprzez dostosowanie ich do zmieniających się warunków i możliwości uczestniczenia w jej kształtowaniu, przyjęcie nowej rozszerzonej perspektywy przekazywania wiedzy – perspektywy, w której mieściłoby się doświadczenie studenta³³.

³² K. Brakoniecki, *Zakład biograficzny Olsztyn*, Olsztyn, s. 106–107.

³³ K. Muca, *Współczesne życie literackie...*, s. 110.

W Olsztynie otwiera się jednak szansa na zmianę. Miejski Ośrodek Kultury zorganizował Pracownię Literacką, mającą być miejscem do pracy warsztatowej nad tekstem literackim. Jej organizatorzy, olsztyńscy pisarze – Piotr Siwecki i Mariusz Sieniewicz zachęcali do wstąpienia w jej szeregi następująco:

Z przyjemnością informujemy, że w Olsztynie rusza nowa pracownia literacka. Jej spotkania będą miały charakter warsztatowy, a zakładany wstępnie profil przewiduje również organizację spotkań autorskich twórców literatury. Program pracowni literackiej to m.in. warsztaty tematyczne, wymiana opinii i doświadczeń oraz szeroko rozumiane pogotowie literackie³⁴.

Miejmy nadzieję, że tym samym w przestrzeni literackiej miasta pojawią się w przyszłości wartościowe pod względem merytorycznym zmiany.

Bibliografia

- Bourdieu P., *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*, przeł. Andrzej Zawadzki, Kraków 2001.
- Brakoniecki K., [deklaracja programowa], „Borussia” 1991, nr 1, s. 108–109.
- Brakoniecki K., *Zakład biograficzny Olsztyn*, Olsztyn 2016.
- Chłosta-Zielonka J., *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989*, Olsztyn 2010.
- Guzewicz K., *Literackie jabłko. O „Papierówce” Miejskiego Ośrodka Kultury*, „VariArt” 2024, nr 1/2, s. 20–21.
- Knyżewski J., *Konstruowanie historii regionu. Przeszłość i pamięć na łamach olsztyńskiej „Borussii”*, „Kultura i Społeczeństwo” 2011, nr 4, s. 263–273.
- Leksykon Kultury Warmii i Mazur*, http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Andrzej_Cie%C5%9Blak (dostęp: 20.10.2024).
- Łazicka-Pawlak I., *To dla nich jest ta impreza*, „VariArt” 2011, nr 2, s. 25.
- Maryl M., *Życie literackie w sieci Pisarze, instytucje i odbiorcy wobec przemian technologicznych*, Warszawa 2015.
- Miejski Ośrodek Kultury w Olsztynie, *Pracownia literacka: spotkanie organizacyjne*, <https://mok.olsztyn.pl/wydarzenia/pracownia-literacka-spotkanie-organizacyjne/> (dostęp: 25.01.2025).
- Muca K., *Współczesne życie literackie jako przedmiot akademicki. Problemy dydaktyki i naukowej narracji o kulturze literackiej*, [w:] *Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Toruń 2018, 99–116.
- Ogonowska A., *Współczesne strategie badania literatury i pola literackiego w nowych obiegach medialnych. Produkcja – recepcja – krytyka*, „Annales Universitatis

³⁴ Miejski Ośrodek Kultury w Olsztynie, *Pracownia literacka: spotkanie organizacyjne*, <https://mok.olsztyn.pl/wydarzenia/pracownia-literacka-spotkanie-organizacyjne/> (dostęp: 25.01.2025).

- Paedagogicae Cracoviensis" FOLIA 305 „Studia de Cultura” 2020, nr 12 (3), s. 41–67.
- Pietryga A., *Rola Facebooka w życiu literackim*, [w:] *Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Toruń 2018, s. 25–40.
- Prochera P., *Literatura w polu. O (nie)zależności współczesnego polskiego pisarstwa w świetle teorii Pierre’a Bourdieu*, „Media Kultura Komunikacja Społeczna” 2020, t. 1, nr 16 (2020), s. 77–93.
- Traba R., *W szpagacie*, „Borussia” 2000, nr 22, s. 5–6.
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Olsztynie, Wawrzyn – *Regulamin Kapituły*, <https://www.wbp.olsztyn.pl/o-nas/wawrzyn/wawrzyn-regulamin/> (dostęp: 28.11.2024).
- Współczesne życie literackie*, red. K. Muca, J. Osiński, Toruń 2018.

Changes in the literary space of Olsztyn

Abstract

Olsztyn lacks a forum for discussing literature, although there are several institutions that contribute to the creation of literary life by organizing book promotions and meetings with writers. The aim of the article will be to attempt to present the literary field of the Olsztyn community. At the same time, the mechanisms that hinder its operation will be indicated, i.e., the lack of coordination of the work of literary associations and the lack of a literary magazine that would decide on the reception and verify the hasty judgments contained in short posts and reports. The article also includes a postulate to introduce a subject dealing with contemporary literary life to the program of Polish studies.

Keywords: literary field, literary space, institutions of literary life, writer, reader

Joanna Chłosta-Zielonka – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, pracuje w Katedrze Literatury Polskiej Wydziału Humanistycznego UWM. Jest autorką trzech monografii: *Polskie życie literackie Lwowa w latach 1939–1941 w świetle oficjalnej prasy polskojęzycznej* (2000), *Życie literackie Warmii i Mazur w latach 1945–1989* (2010), *Terapeutyczny wymiar gatunków autobiograficznych w wypowiedziach autorek XX i XXI wieku* (2021). W jej edytorskim opracowaniu ukazały się: *Treny mazurskie* (2003), *Szukanie pamięci. Antologia wspomnień powojennych mieszkańców Warmii i Mazur* (2014) i *Pamiętnik Edwarda Martuszeńskiego* (2017), a także kilka tomów wieloautorских (m.in. *Oblicza olsztyńskiej humanistyki. 1969–2024*). Ponadto jest autorką ponad stu artykułów naukowych publikowanych w tomach zbiorowych i czasopismach. Od 2013 jest redaktorem naczelnym naukowego pisma „Prace Literaturoznawcze”. W latach 2015–2019 pełniła funkcję wicedyrektora Instytutu Polonistyki i Logopedii UWM. Od 2022 roku sprawuje funkcję prodziekana ds. promocji i wizerunku Wydziału Humanistycznego UWM. Należy do kapituły „Konkursu im. Seweryna Pieniężnego”, Konkursu Literackiego „Wokół Myślińskiego” i Konkursu „Wawrzyn Warmii i Mazur”. W kręgu jej zainteresowań znajduje się XX- i XXI-wieczne piśmiennictwo. Szczególnie zajmuje ją literatura najnowsza, w tym także regionalna.